

تحلیل کیفیت محیط سکونتی و تعیین‌کننده‌های آن در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان قره‌باغ – شهرستان شیراز

فرخنده سپهوند – دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

احمد تقدیسی^۱ – دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

محمد رضا رضوانی – استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۲۴

چکیده

کیفیت محیط سکونتی و ارتقاء آن از مباحث مهم و موثر در فرآیند توسعه روستایی و موردتوجه متخصصان و برنامه‌ریزان می‌باشد. تصمیم‌گیری و تدوین سیاست‌ها به‌منظور ارتقاء کیفیت محیط سکونت نیازمند شناخت و تحلیل وضعیت موجود و عوامل موثر در ارتقاء آن است. پژوهش حاضر باهدف شناسایی و تعیین شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی و ارزیابی آن در روستاهای دهستان قره‌باغ (شهرستان شیراز) تدوین شده است. این پژوهش به روش توصیفی تحلیلی صورت پذیرفته و از لحاظ هدف کاربردی است. جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز با روش اسنادی و میدانی (پرسشنامه) است. جامعه آماری خانوارهای ساکن در روستاهای واقع در دهستان مورد مطالعه می‌باشد که تعداد نمونه موردنظر ۱۹۵ نفر است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. با مساعدت اساتید دانشگاهی و پژوهشگران حوزه مطالعات روستایی تعداد ۶۲ نماگر در قالب ۶ شاخص عمده به‌عنوان شاخص‌های ارزیابی و سنجش کیفیت محیط سکونتی شناسایی شد. نتایج نشان داد در بین شاخص‌های عمده کیفیت محیط سکونتی در روستاهای دهستان مطالعاتی، به‌غیر از دو شاخص مردم – روابط اجتماعی و فضای واحد مسکونی سایر شاخص‌ها در وضعیت نامطلوب و پایین‌تر از حد متوسط قرار دارند. در مجموع کیفیت محیط سکونتی در دهستان پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد و بین متغیرهای زمینه‌ای سن، مدت اقامت، رضایت از درآمد و هزینه، رضایت از شغل و تحصیلات با ارزیابی ساکنان محلی از کیفیت محیط سکونتی رابطه مستقیم و معنادار آماری وجود دارد.

واژگان کلیدی: اعتبارسنجی، کیفیت محیط سکونتی، توسعه روستایی، شهرستان شیراز.

مقدمه

توسعه هم‌زمان ایده‌های کیفیت محیط و شاخه‌های آن، یک فعالیت هدفمند است زیرا بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری در جوامع شهری و روستایی، ضمن داشتن ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و اقتصادی در کیفیت فضاهای سکونتی و معیشتی آنان نهفته است (رهنمایی، ۱۳۸۳: ۱۹). تمرکز روی کیفیت محیطی به‌عنوان کلیدی برای پژوهش در جغرافیای اجتماعی شهری و روستایی می‌باشد. بر این اساس جغرافیای اجتماعی تلاش قابل‌ملاحظه‌ای برای ارزیابی محیط‌های مختلف سکونتی معطوف داشته است. جغرافیدانان همواره هدف غایی را ارتقاء کیفیت زندگی انسان عنوان کرده‌اند. در تعاریف مختلف که از علم جغرافیا از زمان‌های بسیار دور تاکنون ارائه شده است بر رابطه متقابل انسان و محیط تأکید داشته است. جغرافیدانان همواره در پی بهینه کردن این رابطه در جهت مطلوبیت بخشی به زندگی انسان بوده‌اند (علیزاده و علی‌زاده، ۱۳۹۲: ۶۴).

کیفیت محیط سکونتی به‌عنوان یکی از اهداف مطالعات کیفیت محیط به شمار می‌آید. رضایت ساکنان از محیط سکونتی به‌صورت عینی و ذهنی تعریف شده است (هوانگ و دیو، ۲۰۱۵: ۲۱۸). رضایت از کیفیت محیط سکونتی یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها برای بالا بردن سطح کیفیت زندگی و رفاه عمومی است که خود یکی از مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت زندگی است (اسماعیل و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۷۲). از مهم‌ترین ابعاد کیفیت محیط نواحی روستایی، کیفیت محیط سکونتی است. روانشناسی محیط و رشته‌هایی که مرتبط با کیفیت زندگی هستند، روی کیفیت زندگی افراد و رابطه ساکنان و محیط سکونتی آن‌ها تأکید دارند (مائو، ۲۰۱۵: ۱۲۳). محیط سکونتی می‌تواند به لحاظ روانی روی سلامت و ایجاد انگیزه برای ساکنان تأثیر داشته باشد شاخص‌های تأثیرگذار بر محیط سکونتی عبارت‌اند از شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد (ویلیامس، ۲۰۰۱: ۵۰۰) و نیز دیگر ویژگی‌های اجتماعی مانند پیوست اجتماعی، تماس اجتماعی با همسایگان و همچنین ویژگی‌های فیزیکی مانند دسترسی به مغازه‌ها و مدارس و...، که رضایت از محیط سکونتی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کائو، ۲۰۱۶: ۲۷).

چگونگی درک ساکنان از جنبه‌های مختلف محیط سکونتی در مکان‌های مختلف در فرآیند توسعه پایدار ضروری است (هاناک و همکاران، ۲۰۱۵: ۵۰۱). در همین ارتباط باید توجه داشت هر گونه برنامه‌ریزی و تدوین سیاست‌ها به‌منظور دستیابی به ارتقاء کیفیت محیط سکونتی نیازمند شناخت و تحلیل وضع فعلی محیط سکونتی و عوامل موثر در ارتقاء آن است تا با شناخت و بررسی این بعد از نواحی روستایی بتوان با برنامه‌ریزی مناسب در راستای توسعه پایدار نواحی روستایی گام برداشت. زیرا چنانچه برنامه‌ریزان و طراحان به نیازهای افرادی که در یک محیط سکونتی زندگی می‌کنند توجه نداشته باشند، نمی‌توانند برنامه‌ریزی درست و منطبق بر نیاز افراد ساکن در محیط‌های سکونتی ارائه دهند (هرنگ، ۲۰۰۳: ۲). در فرآیند بررسی وضعیت کیفیت محیط سکونتی شاخص‌ها مهم‌ترین معیار هستند. تاکنون شاخص‌های مختلفی در این حوزه ارائه شده است. اما موضوع قابل‌تأمل و به عبارتی گام نخست در به‌کارگیری شاخص‌ها، مستندسازی و بومی‌سازی آن‌هاست. لذا پژوهش حاضر تلاش دارد ضمن شناسایی و مستندسازی شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی در نواحی روستایی به سؤالات زیر پاسخ دهد:

الف) کیفیت محیط سکونتی در نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه در چه سطحی قرار دارد؟ ب) بین متغیرهای زمینه‌ای (سن، تحصیلات، مدت سکونت، رضایت از درآمد و هزینه زندگی و رضایت از شغل) با ارزیابی ساکنان محلی از کیفیت محیط سکونتشان چه رابطه‌ای وجود دارد؟ ج) کدامیک از شاخص‌های کیفیت محیط سکونتی بیشترین تأثیر را بر مؤلفه تعلق مکانی دارد؟

مبانی نظری

جغرافیدانان، روانشناسان، پژوهشگران علوم اجتماعی و معماران، تعاریف گوناگونی را برای محیط ذکر می‌کنند. اما به‌واقع، فضای اطراف، اصلی‌ترین معیار تعاریف گوناگون محیط است. بنابراین هر توصیف، تعریف یا تبیین ماهیت کارکرد محیط، باید با توجه به چیزی در فضای اطراف باشد (لنگ، ۱۳۸۱: ۸۵). در باب تقسیم‌بندی انواع محیط به مصنوع و طبیعی، می‌توان به دو نوع محیط اشاره کرد. اول محیط بالقوه برای رفتار انسان و دوم محیط موثر، که فرد به آن توجه می‌کند و آن را مورد استفاده قرار می‌دهد. آنچه در این تقسیم‌بندی بیش از هر چیز جلب‌توجه می‌نماید، تفاوت میان جهان واقعی (حقیقی یا عینی) پیرامون انسان و جهان پدیدار شناختی (روان‌شناختی و رفتاری) است که خودآگاه یا ناخودآگاه، الگوی رفتاری مردم را به واکنش وامی‌دارد. در این رابطه کورت کافکا (۱۹۳۵)، بین محیط جغرافیایی و محیط رفتاری تمایز قائل می‌شود، چنانچه محیط جغرافیایی را محیط عینی و واقعیت‌های اطراف انسان می‌داند، و محیط رفتاری را تصویر شناختی محیط عینی ارزیابی می‌کند که اساس رفتار انسان را شکل می‌دهد. علاوه بر این داگلاس پورتیوس (۱۹۷۷) محیط مفهومی را مطرح می‌کند که آن را به مفاهیم محیط‌های پدیده‌ای (جغرافیایی) و شخصی (رفتاری) می‌افزاید (سجاسی‌قیداری و صادقلو، ۱۳۹۵: ۳۵).

کیفیت محیط که بر دو مؤلفه زیست جغرافیایی و ویژگی‌های ذهنی انسان تأکید دارد (بانژاف و همکاران، ۲۰۱۴: ۴۶۴) موضوع پیچیده‌ای است که دربرگیرنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین گروه‌ها و افراد متفاوت است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳). کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می‌شود، اما با این حال بیشتر از جمع اجزای سازنده، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده محیط (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط انسان‌ساخت (مصنوع)، تسهیلات محیط کالبدی و ذخایر طبیعی، روابط اجتماعی و...) هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را داراست (کاکاوند و همکاران ۱۳۹۲: ۱۰۳). این مفهوم، سنجش وضعیت محیط در ارتباط با نیازمندی‌های یک یا چند جنبه و یا برای نیاز یا خواسته هر انسان است. در بررسی‌های که به‌وسیله ون کمپ در سال ۲۰۰۳ صورت گرفته، تعاریف مختلفی در رابطه با کیفیت محیط ارائه شده‌اند که ابعاد مختلف این بحث را در برمی‌گیرند؛ به‌عنوان مثال کیفیت محیط شامل: محیط با کیفیت، احساس رفاه و رضایت‌مندی ساکنان را به‌واسطه مشخصه‌های فیزیکی، اجتماعی و یا سمبلیک فراهم می‌کند (داداش‌پور و روشنی، ۱۳۹۲: ۷). در مطالعه‌ای بر روی ۱۰۰۰ فضای عمومی در کشورهای مختلف جهان، رضایت از چهار معیار دسترسی‌ها و پیوندها، آسایش و ادراک بصری، کاربری‌ها و فعالیت‌ها و معاشرت‌پذیری اساس کیفیت یک مکان و یا محیط معرفی شد. همچنین لینچ یکی از صاحب‌نظران مشهور در زمینه مطالعات کیفیت محیطی، معیارهای اساسی سرزندگی، معنی، تناسب و سازگاری، دسترسی، نظارت، اختیار، کارایی و عدالت را محورهای اصلی کیفیت محیطی بیان می‌کند (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳).

محیط سکونت به مدت طولانی یکی از اهداف مطالعات مسکن بوده است. رضایت ساکنان از محیط سکونت به‌صورت عینی و ذهنی تعریف شده است (هوانگ و دیو، ۲۰۱۵: ۲۱۸). کیفیت محیط سکونت یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها برای بالا بردن سطح کیفیت زندگی و رفاه عمومی است که خود یکی از مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت زندگی است (اسماعیل و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۷۲). رضایت‌مندی از محیط سکونت و تعلق به مکان مسکونی هر دو به‌عنوان ساختارهای مهم روانشناسی محیطی در نظر گرفته می‌شود (بونایتو و همکاران، ۱۹۹۹: ۳۳۱). بعد محیط به‌عنوان یک بعد بسیار مهم در پیش‌بینی کیفیت زندگی نشان داده شده است. شواهد تجربی نشان‌دهنده اهمیت رابطه مردم و محیط مسکونی در بهبود کیفیت زندگی افراد است (بونایتو و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۴). ویژگی‌های شخصیتی می‌تواند استانداردهای مقایسه‌ای بین افراد

را تعیین کند. به علاوه ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی مانند: سن، درآمد، نژاد، پس‌زمینه‌های فکری از قبیل انواع محیطی که فرد تجربه کرده است بر درک او از محیط تأثیر می‌گذارد (مارنس، ۱۹۷۶: ۱۴۶). محیط دارای کیفیت بالا، حس رفاه و رضایتمندی را به جمعیتی که در آن ساکن‌اند، به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا نمادین باشند، منتقل می‌کند (ملکی و حبیبی، ۱۳۹۰: ۱۱۴). لذا کیفیت محیط سکونتگاه‌های انسانی و بالأخص نواحی روستایی، بستگی زیادی به کیفیت زیرساخت‌ها و مدیریت مناسب آن دارد که این وضع می‌تواند در تصویر ذهنی و به تبع رضایتمندی ساکنان محلی موثر باشد (اکبری‌ان رونی‌زی و شیخ بیگلر، ۱۳۹۴: ۴۳۴). با این تفاسیر مشاهده می‌شود کیفیت سکونت، عنصری اساسی و مؤثر در بهزیستی مردم و زندگی مورد انتظار آن‌ها محسوب می‌شود. به علاوه به این دلیل برای برنامه‌ریزی‌ها حائز اهمیت است که نه تنها امنیت و بهزیستی مردم را تضمین می‌کند، بلکه موجبات زیبایی و راحتی را نیز در محیط فراهم می‌آورد (الله‌یاری اصلی ارده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۹).

بررسی‌های انجام‌شده حاکی از آن است که مطالعات مختلفی پیرامون کیفیت محیط سکونت انجام شده است. بونایتو و همکاران (۲۰۰۳) در مطالعه خود که به بررسی شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونت در شهر رم پرداخته، به این نتیجه رسیدند که معیار زیباشناختی نقش مؤثری بر رضایتمندی افراد از تراکم و وسعت بناهایشان دارد. نتایج مطالعه هسان^۲ (۲۰۰۳) با عنوان سنجش کیفیت محیط سکونت در پروژه‌های مسکونی پنانگ مالزی نشان می‌دهد که شاخص سن و نحوه مالکیت به عنوان متغیرهای مؤثر در میزان رضایتمندی سکونت می‌باشد (محمدی و ایزدی، ۱۳۹۳: ۸۰). نتایج مطالعه رهندز و مددیسن^۳ (۲۰۰۸) در خصوص کیفیت محیط محلی و رضایت از زندگی در آلمان نشان می‌دهد حتی زمانی که طیف وسیعی از عوامل مؤثر بر کیفیت محیط محلی تحت کنترل قرار می‌گیرد، افزایش سطح آلودگی هوا و سروصدای محلی به طور قابل ملاحظه‌ای سلامت شخصی را کاهش می‌دهد. نتایج پژوهش عبدالمحیط و عظیم (۲۰۱۲) در هولپومال مالدیو بیانگر رضایت اندک اکثریت ساکنین از کیفیت سکونت مسکن اجتماعی است. نتایج مطالعه کسلخه و داداش‌پور (۲۰۱۲) که در مطالعه خود به ارزیابی کیفیت محیط سنتی و محله‌های جدید در شهر تهران پرداخته‌اند نشان می‌دهد که در هر دو محله سنتی (سنگلج) و جدید (نفت) کیفیت محیط پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. اما به طور کلی کیفیت محیط در محله جدید مناسب‌تر از محله قدیم است. کیتاوا و همکاران^۴ (۲۰۱۳) در مطالعه خود دریافتند که بین متغیرهای ساختار شهری، درک کیفیت محیط و سلامت ساکنان و تندرستی (رفاه) رابطه معناداری وجود دارد. نتایج اسماعیل^۵ و همکاران (۲۰۱۵) در مطالعه خود در محیط‌های سکونت کم‌هزینه (ارزان) در کوالامپور بیان می‌دارند ساکنان از کیفیت محیط سکونت خود ناراضی هستند. هوانگ و دیو (۲۰۱۵) بر مبنای پژوهش خود در هانگژو (چین) بیان می‌دارند که جنس، نسل و وضعیت اقتصادی بر رضایتمندی سکونت تأثیر دارند. نتایج پژوهش لین و لی (۲۰۱۷) نشان می‌دهد وضعیت تأهل، تحصیلات، درآمد، طول عمر، وضعیت اشتغال و امکانات مسکن به طور قابل توجهی بر رضایتمندی سکونت تأثیرگذار است. پژوهش خاتون‌آبادی و همکاران (۱۳۹۰) در رابطه با رضایتمندی از کیفیت محیط سکونت در روستا شهر عاشق‌آباد نشان می‌دهد که بین متغیرهای جنسیت، تأهل، سن، تحصیلات، درآمد خانوار و متغیرهای ارتباطی - موقعیتی با رضایتمندی از کیفیت محیط سکونت ارتباط معنادار وجود دارد. علیزاده و علی زاده (۱۳۹۲) در مطالعه خود در روستاهای دهستان اصلاندوز بیان می‌دارند که میزان رضایتمندی ساکنین در نواحی روستایی دهستان اصلاندوز از محیط زندگی ایجادشده در حد مطلوبی قرار ندارد. نتایج پژوهش قادرم‌رمزی و همکاران (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که کیفیت محیط مسکونی دور روستای حسن‌آباد و نایسر که در شهر سنندج

1. Bonaiuto

2. Hasan

3. Rehman & Maddison

4. Kytta

5. Ismail

ادغام‌شده پایین‌تر از میانی نظری بوده و در دو روستا ادراک کیفیت محیط مسکونی بر مبنای ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی افراد تفاوت معناداری وجود دارد. اکبریان رونیزی و شیخ بیگلو (۱۳۹۴) در تحقیق در موردسنجش کیفیت محیط روستاهای گردشگری بخش آسارا (شهرستان کرج) بیان داشته‌اند که کیفیت محیطی روستاهای مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط بوده و دیدگاه گردشگران در خصوص کیفیت محیط در مقایسه با دیدگاه مردم، وضعیت مناسب‌تری دارد. سجاسی قیداری (۱۳۹۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که طرح‌های هادی اثرات مثبتی بر مؤلفه‌های کیفیت محیطی روستاهای شهرستان رامیان داشته است. در رابطه با سه مؤلفه کیفیت محیطی روستاها، بیشترین مقدار در بعد مؤلفه‌های فرمی و شاخص‌های مربوط به آن بوده و سپس مربوط به مؤلفه‌های معنایی و درنهایت مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. یافته‌های پژوهش دهقانی (۱۳۹۸) حاکی از این است که رضایت از کیفیت محیط سکونتی در نقاط روستایی اسکان عشایری در دشت بکان در حد مطلوبی قرار نداشته و بین متغیرهای جنسیت، تحصیلات، درآمد خانوار با رضایت‌مندی از کیفیت محیط سکونتی ارتباط معنادار وجود دارد. نتایج مطالعه نعمتی و همکاران (۱۳۹۹) در روستاهای استان لرستان نشان می‌دهد وضعیت کیفیت محیطی به لحاظ مؤلفه‌های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستاها در سطح نامطلوبی قرار دارد و عمده روستاهای مورد مطالعه به لحاظ همه مؤلفه‌های کیفیت محیطی وضعیتی کاملاً نامطلوب دارند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و در تدوین آن از روش‌های توصیفی تحلیلی، اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. برای جمع‌آوری دیدگاه‌ها، تجربیات و مآخذ شناسی شاخص‌ها و نماگرهای تحقیق از روش اسنادی و برای مستندسازی شاخص‌ها و نیز سنجش کیفیت محیط سکونتی در دهستان مورد مطالعه از روش پرسشنامه استفاده شد. شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی ابتدا با روش تحلیل محتوا شناسایی و سپس با بهره‌گیری از دیدگاه و نظر ۲۰ نفر از اساتید دانشگاهی و ۱۵ نفر از پژوهشگران حوزه مطالعات روستایی مستندسازی گردید. در پژوهش حاضر سطح تحلیل دهستان و واحد تحلیل خانوارهای ساکن دهستان است. به‌منظور تکمیل پرسشنامه مرتبط با سؤالات پژوهش، ابتدا ۲۵ پرسشنامه (پیش‌آزمون) در روستاهای دهستان تکمیل و سپس با توجه به انحراف معیار و مقدار خطا (داده‌های پیش‌آزمون) به ترتیب برابر ۰/۵۵۱ و ۰/۰۷۷، حجم نمونه برابر ۱۹۵ خانوار تعیین گردید (رابطه ۱).

$$n = \frac{N(t \times s)^2}{Nd^2 + (t \times s)^2} \quad \text{رابطه (۱)}$$

پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۷ محاسبه شد (جدول ۱). برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (من‌ویتنی، T تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و کندال و روش رگرسیون گام‌به‌گام) استفاده شد.

جدول شماره ۱. میزان ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه تحقیق به تفکیک شاخص‌های عمده

شاخص‌های عمده	مقدار آلفای کرونباخ
برخورداري و دسترسی به خدمات و تسهیلات	۰/۸۸۹
مردم و روابط اجتماعی	۰/۹۱۹
امنیت و آرامش	۰/۷۸۸
کالبد و معماری	۰/۹۳۲
فضای واحد مسکونی	۰/۹۵۶
بهداشت (سلامت) محیطی	۰/۹۴۴
کل	۰/۹۷۰

شناسایی شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونت در نواحی روستایی

شاخص‌ها مهم‌ترین معیار برای هدف‌گذاری، ارزیابی و برنامه‌ریزی بشمار می‌آیند. در به‌کارگیری شاخص‌ها نکته قابل‌تأمل مستندسازی و بومی‌سازی آن‌ها می‌باشد، چراکه استفاده از شاخص‌ها در هر موضوعی وابسته به شرایط زمانی و مکانی است. همان‌طور که مطرح شد از اهداف پژوهش حاضر شناسایی شاخص‌ها و نماگرهای ارزیابی و سنجش کیفیت محیط سکونت در مناطق روستایی است. بر همین اساس شاخص‌ها و نماگرهای پژوهش در سه‌گام به شرح زیر طراحی و مستندسازی شده‌اند:

گام اول: مآخذ شناسی و استخراج شاخص‌ها و نماگرها

در این گام با بررسی متون و ادبیات مربوط به کیفیت محیط و کیفیت محیط سکونت شاخص‌های عمده استخراج گردیدند. بر این اساس تعداد ۶ شاخص شامل: (۱) کیفیت برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات، (۲) مردم و روابط اجتماعی، (۳) امنیت و آرامش، (۴) کالبد و معماری، (۵) فضای واحد مسکونی، (۶) بهداشت (سلامت) محیطی استخراج شدند. سپس با عنایت به شاخص‌های شناسایی‌شده نماگرهای هر یک از شاخص‌ها فهرست گردید و مشخص شد بسیاری از نماگرها تکراری بوده و با حذف نماگرهای تکراری درنهایت تعداد ۶۳ نماگر انتخاب گردید (جدول ۲).

جدول شماره ۲. چک‌لیست شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونت

شاخص	نماگر	لاتین	فارسی	فراوانی ارجاعات
کیفیت برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	فضای سبز	Bonaiuto & Fornara, 2017;	برای و کاکاوند، ۱۳۹۲؛ قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ سجاسی قیداری، ۱۳۹۵؛ کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲؛ محمدی و ایزدی، ۱۳۹۳؛ رشو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱؛ خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰؛ الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶؛ احمد و همکاران، ۱۳۹۰؛ طیبی مسرور و موبد، ۱۳۹۴؛ رضوانی و همکاران ۱۳۹۶؛ رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸؛ اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.	۲۲
	خدمات تجاری و مورد نیاز روزمره	Aulia & Ismail, 2013;		
	خدمات آموزشی (مهد کودک، دبستان و ...)	Bonaiuto et al, 2003;		
	خدمات درمانی (خانه بهداشت، پزشک و ...)	Mao et al, 2015;		
	خدمات تفریحی و گذران اوقات فراغت (کتابخانه، پارک و ...)	Tu & lin, 2008		
	خدمات حمل و نقل عمومی و سهولت در رفت و آمد	Ibem, & Aduwo, 2013		
	اماکن مذهبی (مسجد و حسینیه)	Chiarazzo et al, 2014;		
	خدمات ورزشی (سالن و زمین)	Hanák et al, 2015;		
	خدمات عمومی (پمپ بنزین، آتش نشانی و ...)			
	بانک و سایر بانک			
مردم و روابط اجتماعی	پارکینگ			
	خدمات ارتباطی (پست بانک، مخابرات)			
	داشتن خاطرات خوب از روستا	Bonaiuto & Fornara, 2017;	برای و کاکاوند، ۱۳۹۲؛ قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ سجاسی قیداری، ۱۳۹۵؛ کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲؛ رشو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱؛ خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰؛ الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶؛ احمد و همکاران، ۱۳۹۰؛ طیبی مسرور و موبد، ۱۳۹۴؛ رضوانی و همکاران ۱۳۹۶؛ رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸؛ اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.	۱۹
	تعامل و ارتباط با همسایگان	Bonaiuto et al, 2003;		
	زندگی مسالمت آمیز مردم روستا	Mao et al, 2015;		
	تراکم جمعیت	Tu & lin, 2008		
	تمایل کمک به همسایگان	Mohit & Azim, 2012;		
	اعتماد روستائیان به یکدیگر			
	همکاری مردم با دهیاری و شورا			
	دلبستگی و تعلق به روستا			
امنیت و آرامش	احساس مسئولیت			
	مشارکت در امور اجتماعی			
	نشاط در روستا	Bonaiuto et al, 2003;	برای و کاکاوند، ۱۳۹۲؛ قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰؛ رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳؛ سجاسی قیداری، ۱۳۹۵؛ محمدی و ایزدی، ۱۳۹۳؛ رشو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱؛ احمد و همکاران، ۱۳۹۰؛ الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶؛ رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸؛ اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.	۱۸
	احساس آرامش در روستا	Mao et al, 2015;		
	امنیت (روز و شب)	Tu & lin, 2008		
	جرم و جنایت	Bonaiuto & Fornara, 2017;		
	ازدحام و شلوغی			
	دلپذیری مکان			

کالبد و معماری	۲۰	۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.	Mao et al,2015; Bonaiuto et al,2003; Hanák et al,2015; Tu & lin,2008	فاصله تا شهر جدول و کانال کشی کیفیت پیاده راهها زیبایی و طراحی معابر جانمایی مناسب مبلمان روستایی(باجه تلفن، سطل زباله و ...) ایمنی مرتبط با تردد وسایل نقلیه زیبایی ساختمان و بناها رضایت از تراکم ساختمانی وضعیت آسفالت معابر روشنایی معابر عرض معابر همه‌نگی ساخت و ساز نصب تابلوهای راهنمایی و رانندگی و علائم ایمنی
	فضای واحد مسکونی	۲۲	Aulia & Ismail,2013; Bonaiuto et al,2003; Mao et al,2015; Ha & weber,1994 Mohit & Azim, 2012; Shieh et al,2011 Ibem, & Aduwo, 2013 Huang et al,2015 Amole, 2009;	سن واحد مسکونی ایده‌آل بودن واحد مسکونی استحکام واحد مسکونی مساحت واحد مسکونی امکانات و تسهیلات مسکن(سرویس بهداشتی، آشپزخانه، حمام و...) تعداد اتاق زیبایی منظره و طراحی مسکن هزینه نگهداری واحد مسکونی کیفیت سیستم سرمایشی و گرمایشی واحد مسکونی نورگیری واحد مسکونی فضای انباری واحد مسکونی هزینه گرمایشی، آب و برق واحد مسکونی
				جمع آوری روزانه و دفن زباله جمع آوری آبهای سطحی زیباسازی شهر توسط مدیریت محلی نبود بوهای بد و نامطلوب زباله و بوی رواناب و فاضلاب نظافت و پاکیزگی روستا آلودگی هوا آلودگی صوتی تمیزی معابر و اماکن عمومی جمع آوری فضولات دامی ساماندهی فاضلاب خانگی
				Jiboye, 2010, Aulia & Ismail,2013; Bonaiuto et al,2003; Mao et al,2015; Ha & weber,1994 Tu & lin,2008 Bonaiuto & Fornara, 2017;
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.
				براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: قادر مرزی و همکاران، ۱۳۹۲: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۰: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۳: رفیعیان و همکاران ۱۳۹۵: کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲: رشنو سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: خاتون آبادی و همکاران، ۱۳۹۰: الله‌یاری اصلی ارد، ۱۳۹۶: پور احمد و همکاران، ۱۳۹۴: رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: طبیبی مسرور و موید، ۱۳۹۴: رضوانی و همکاران ۱۳۹۶: اکبریان رونیزی، ۱۳۹۶.

گام دوم: مستند، بومی سازی و عملیاتی کردن شاخص و نماگرها از دیدگاه اساتید دانشگاهی و کارشناسان پژوهشگر روستایی در راستای مستندسازی و عملیاتی نمودن شاخص‌ها و نماگرها تعداد ۲۰ نفر از اساتید دانشگاهی (متخصص در حوزه برنامه‌ریزی و توسعه روستایی و کیفیت محیط سکونت) و ۱۵ نفر از کارشناسان پژوهشگر روستایی متخصص انتخاب شده‌اند (۱۲ درصد تحصیلات کارشناسی، ۲۴ درصد کارشناسی ارشد و ۶۸ درصد تحصیلات دکتری). در این مرحله از اساتید و کارشناسان پژوهشگر خواسته شد ضریب اهمیت هریک از نماگرها را بر اساس میزان اهمیت با دادن امتیاز ۱ تا ۱۰ ارزیابی نمایند.

گام سوم: تجزیه و تحلیل یافته‌ها و استخراج نهایی شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونت

در این مرحله به منظور استخراج نهایی شاخص‌ها و نماگرها از آمار توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده گردید. از آنجاکه دامنه پاسخ‌ها برای ارزیابی هر نماگر بین ۱ تا ۱۰ در نوسان است بنابراین نماگرهایی که میانگین پاسخ آن‌ها بزرگ‌تر از ۵ محاسبه گردید به عنوان نماگر مناسب در نظر گرفته شد. نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد از مجموع ۶۳ نماگر انتخابی ۶۲ نماگر در قالب ۶ شاخص عمده به عنوان نماگرهای مناسب در ارزیابی کیفیت محیط سکونت شناخته شده‌اند و نتایج آزمون من‌ویتنی ($p \text{ Value} > .05$) بیانگر اجماع نظر اساتید دانشگاهی و کارشناسان پژوهشگر روستایی در مورد نماگرهای انتخابی می‌باشد.

جدول شماره ۳. اعتبار سنجی شاخص‌ها و نماگرهای تحقیق از دیدگاه خبرگان

شاخص عمده	نماگر	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	سطح معناداری	وضعیت اجماع نظر	وضعیت نماگر
بهره‌مندی، بهره‌برداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	فضای سبز	۸/۲	۱/۲۸	۰/۱۶	۰/۵۹۴	وجود دارد	مناسب
	خدمات تجاری و مورد نیاز روزمره	۷/۱۱	۱/۵۵	۰/۲۲	۰/۷۰۸	وجود دارد	مناسب
	خدمات آموزشی (مهدکودک، دبستان، مدرسه راهنمایی و ...)	۷/۸	۱/۸۹	۰/۲۴	۰/۸۹۱	وجود دارد	مناسب
	خدمات درمانی (خانه بهداشت، پزشک و ...)	۷/۹۱	۱/۷۹	۰/۲۳	۰/۸۶۴	وجود دارد	مناسب
	خدمات تفریحی و گذران اوقات فراغت (کتابخانه، پارک و ...)	۷/۳۴	۱/۳۳	۰/۱۸	۰/۸۷۳	وجود دارد	مناسب
	خدمات حمل و نقل عمومی و سهولت در رفت و آمد	۸/۲۳	۱/۷۵	۰/۲۱	۰/۸۶۴	وجود دارد	مناسب
	اماکن مذهبی (مسجد و حسینیه)	۶/۶۶	۱/۹۸	۰/۳	۰/۸۹۲	وجود دارد	مناسب
	خدمات ورزشی (سالن و زمین)	۷/۱۱	۱/۴۳	۰/۲	۰/۵۷۳	وجود دارد	مناسب
	خدمات عمومی (پمپ‌بنزین، آتش‌نشانی و ...)	۷/۲۶	۱/۶۷	۰/۲۳	۰/۷۶۱	وجود دارد	مناسب
	بانک و عابر بانک	۶/۷۴	۲/۰۵	۰/۳	۰/۸۶۶	وجود دارد	مناسب
مردم و روابط اجتماعی	پارکینگ	۴/۷۷	۲/۴	۰/۵	۰/۹۷۳	وجود دارد	نامناسب
	خدمات ارتباطی (پست‌بانک، مخابرات)	۶/۷۴	۲/۲۵	۰/۳۳	۰/۸۶۵	وجود دارد	مناسب
	داشتن خاطرات خوب از روستا	۶/۷۷	۲/۲۹	۰/۳۴	۰/۷۴۷	وجود دارد	مناسب
	تعامل و ارتباط با همسایگان	۷/۲۶	۱/۹۲	۰/۲۶	۰/۷۴۶	وجود دارد	مناسب
	زندگی مسالمت‌آمیز مردم روستا	۷/۶۹	۱/۵۱	۰/۲	۰/۴۵۷	وجود دارد	مناسب
	تراکم جمعیت	۶/۹۷	۱/۶۲	۰/۲۳	۰/۵۴۷	وجود دارد	مناسب
	تمایل کمک به همسایگان	۷/۲۶	۱/۱۲	۰/۱۵	۰/۷۹۶	وجود دارد	مناسب
	اعتماد روستائیان به یکدیگر	۷/۶۳	۱/۳۵	۰/۱۸	۰/۷۰۴	وجود دارد	مناسب
	همکاری مردم با دهیاری و شورا	۷/۹۱	۱/۳۷	۰/۱۶	۰/۷۰۳	وجود دارد	مناسب
	دل‌بستگی و تعلق به روستا	۸/۰۹	۰/۹۸	۰/۱۲	۰/۲۷	وجود دارد	مناسب
امنیت و آرامش	احساس مسئولیت	۷/۹۱	۱/۳۱	۰/۱۷	۰/۶۳۷	وجود دارد	مناسب
	مشارکت در امور اجتماعی	۷/۵۴	۱/۷۵	۰/۲۳	۰/۹۳۱	وجود دارد	مناسب
	نشاط در روستا	۷/۷۷	۱/۵۵	۰/۲	۰/۹۱۹	وجود دارد	مناسب
	احساس آرامش در روستا	۸/۳۴	۱/۱۱	۰/۱۳	۰/۸۳۵	وجود دارد	مناسب
	امنیت (روز و شب)	۸/۶۶	۱/۵۵	۰/۱۸	۰/۶۶۴	وجود دارد	مناسب
	جرم و جنایت	۷/۷۱	۱/۷۸	۰/۲۳	۰/۶۲۱	وجود دارد	مناسب
	ازدحام و شلوغی	۷/۱۴	۱/۶۱	۰/۲۳	۰/۷۸۵	وجود دارد	مناسب
	دلپذیری مکان	۷/۲۹	۱/۵۶	۰/۲۱	۰/۶۳۴	وجود دارد	مناسب
	فاصله تا شهر	۷/۱۷	۱/۸۴	۰/۲۶	۰/۵۰۵	وجود دارد	مناسب
	جدول و کانال‌کشی	۷/۱۱	۱/۶۸	۰/۲۴	۰/۵۷۶	وجود دارد	مناسب
کالبدی و معماری	کیفیت پیاده راه‌ها	۷	۱/۶۸	۰/۲۴	۰/۵۷۶	وجود دارد	مناسب
	زیبایی و طراحی معابر	۶/۸۳	۱/۹۹	۰/۲۹	۰/۵۵۵	وجود دارد	مناسب
	جانمایی مناسب میلمان روستایی (باجه تلفن، سطل زباله و ...)	۶/۷۱	۲/۰۲	۰/۳	۰/۶۱۱	وجود دارد	مناسب
	ایمنی مرتبط با تردد وسایل نقلیه	۷/۷	۱/۴۷	۰/۱۹	۰/۹۲۶	وجود دارد	مناسب
	زیبایی ساختمان و بناها	۷/۴	۱/۱۲	۰/۱۵	۰/۵۲	وجود دارد	مناسب
	رضایت از تراکم ساختمانی	۷/۲۹	۱/۳۲	۰/۱۸	۰/۶۶۳	وجود دارد	مناسب

وضعیت آسفالت معابر	۶/۸۶	۱/۸۳	۰/۲۷	۰/۷۱۷	وجود دارد	مناسب
روشنایی معابر	۷/۶۹	۱/۴۳	۰/۱۹	۰/۹۴۵	وجود دارد	مناسب
عرض معابر	۷/۱۴	۱/۶۱	۰/۲۳	۰/۹۰۵	وجود دارد	مناسب
هماهنگی ساخت‌وساز	۶/۹۴	۱/۵۳	۰/۲۲	۰/۶۵۵	وجود دارد	مناسب
نصب تابلوهای راهنمایی و رانندگی و علائم ایمنی	۶/۳۴	۱/۸	۰/۲۸	۰/۹۱۸	وجود دارد	مناسب
سن واحد مسکونی	۸/۰۶	۱/۶۱	۰/۲	۰/۹۵۹	وجود دارد	مناسب
ایده‌آل بودن واحد مسکونی	۷/۸	۱/۹۱	۰/۲۴	۰/۵۹۶	وجود دارد	مناسب
استحکام واحد مسکونی	۸/۸۶	۱/۱۹	۰/۱۳	۰/۸۶	وجود دارد	مناسب
مساحت واحد مسکونی	۷/۴۹	۱/۸	۰/۲۴	۰/۶۱۶	وجود دارد	مناسب
امکانات و تسهیلات مسکن (سرویس بهداشتی، آشپزخانه، حمام و...)	۸/۳۴	۲/۱۵	۰/۲۶	۰/۹۷۲	وجود دارد	مناسب
تعداد اتاق	۷/۹۷	۱/۷۶	۰/۲۲	۰/۹۰۴	وجود دارد	مناسب
زیبایی منظره و طراحی مسکن	۸/۲	۱/۷۵	۰/۲۱	۰/۸۵۱	وجود دارد	مناسب
هزینه نگهداری واحد مسکونی	۷/۵۷	۱/۷۴	۰/۲۳	۰/۶۵۷	وجود دارد	مناسب
کیفیت سیستم سرمایشی و گرمایشی واحد مسکونی	۷/۸۹	۲/۱۹	۰/۲۸	۰/۷۹۸	وجود دارد	مناسب
نورگیری واحد مسکونی	۷/۸۳	۱/۷۱	۰/۲۲	۰/۹۷۳	وجود دارد	مناسب
فضای انباری واحد مسکونی	۷/۱۷	۲/۱۶	۰/۳	۰/۶۸۵	وجود دارد	مناسب
هزینه گرمایشی، آب و برق واحد مسکونی	۷/۶۶	۱/۷	۰/۲۲	۰/۷۶۰	وجود دارد	مناسب
جمع‌آوری روزانه و دفن زباله	۸/۷۱	۱/۳۴	۰/۱۵	۰/۹۹۹	وجود دارد	مناسب
جمع‌آوری آب‌های سطحی	۸/۰۶	۱/۵۵	۰/۱۹	۰/۸۳۸	وجود دارد	مناسب
زیباسازی شهر توسط مدیریت محلی	۷/۹۷	۱/۵۳	۰/۱۹	۰/۹۰۲	وجود دارد	مناسب
نبود بوهای بد و نامطلوب زباله و بوی رواناب و فاضلاب	۸/۶۶	۱/۱۶	۰/۱۳	۰/۸۷۶	وجود دارد	مناسب
نظافت و پاکیزگی روستا	۸/۷۱	۰/۹۶	۰/۱۱	۰/۹۲۹	وجود دارد	مناسب
آلودگی هوا	۷/۳۴	۱/۶۴	۰/۲۲	۰/۹۱۸	وجود دارد	مناسب
آلودگی صوتی	۷/۵۴	۱/۹	۰/۲۵	۰/۷۹۸	وجود دارد	مناسب
تمیزی معابر و اماکن عمومی	۸/۳۴	۱/۷۳	۰/۲۱	۰/۸۰۹	وجود دارد	مناسب
جمع‌آوری فضولات دامی	۸/۳۷	۱/۳۱	۰/۱۶	۰/۹۰۵	وجود دارد	مناسب
ساماندهی فاضلاب خانگی	۸/۲	۱/۴۷	۰/۱۸	۰/۹۸۶	وجود دارد	مناسب

فصلی واحد مسکونی

تعدادات (سالمت) محیط

محدوده مورد مطالعه

دهستان مورد مطالعه پژوهش در جنوب شرقی شهرستان شیراز در عرض جغرافیایی ۲۹ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۴۰ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۰ دقیقه شرقی واقع شده است. این دهستان دارای ۱۸ روستا و در مجموع دارای ۱۴۷۱۱ خانوار روستایی و جمعیت روستایی برابر با ۵۴۶۳۰ نفر است.

بحث و یافته‌ها

نتایج به دست آمده از پرسشنامه نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۵ نفر جامعه نمونه، ۶۸/۲ درصد مرد و ۳۱/۸ درصد زنان می‌باشند که در مجموع متوسط سنی نمونه آماری برابر ۴۰/۸ سال است. از لحاظ وضعیت تحصیلات بیشترین فراوانی متعلق به مدرک تحصیلی متوسطه (۳۱/۳ درصد) و از لحاظ وضعیت شغلی بیشترین جامعه نمونه (۳۴/۶ درصد) در بخش خدمات فعالیت دارند. همچنین متوسط بعد خانوار برابر ۳/۸ و متوسط مدت زمان سکونت پاسخگویان در نواحی روستایی مورد مطالعه برابر ۳۷/۷ سال می‌باشد (جدول ۴).

جدول شماره ۴. ویژگی‌های عمومی پاسخگویان

ویژگی	تعداد	درصد
جنس	مرد	۱۳۳
	زن	۶۲
متوسط سن	۴۰/۸	
متوسط خانوار	۳/۸	
متوسط مدت سکونت در روستا	۳۷/۷	
تحصیلات	ابتدایی	۲۹
	راهنمایی	۲۸
	متوسطه	۶۱
	فوق‌دیپلم	۳۵
	کارشناسی	۳۲
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۹
	اطهارنشده	۱
وضعیت شغلی	کشاورز	۶۶
	خدمانی	۷۱
	اداری	۳۵
	سایر (بازننشسته، خانه‌دار و...)	۲۳
		۱۱/۷۹

بر اساس نتایج جدول ۵ در بین ۶۲ نماگر انتخابی در ارزیابی کیفیت محیط سکونتی بیشترین مقدار میانگین رتبه‌ای برابر با ۳/۶ و انحراف معیار برابر ۱/۱ متعلق به نماگر داشتن خاطرات خوب از روستا و کمترین مقدار میانگین رتبه‌ای برابر با ۱/۷۷ و انحراف معیار ۱/۱۴ مربوط به نماگر خدمات عمومی (پمپ‌بنزین، آتش‌نشانی و...) می‌باشد. همچنین با توجه به مقدار ضریب تغییرات محاسبه‌شده، کمترین مقدار اختلاف و پراکندگی مربوط به نماگر امکانات و تسهیلات مسکن و بیشترین اختلاف و پراکندگی مربوط به نماگر خدمات عمومی (پمپ‌بنزین، آتش‌نشانی و...) است. درمجموع بررسی مقدار میانگین رتبه‌ای در قالب ۶ شاخص اصلی کیفیت محیط سکونتی نشان می‌دهد کمترین و بیشترین مقدار میانگین به ترتیب مربوط به شاخص‌های برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات (برابر ۲/۴۵) و مردم و روابط اجتماعی (برابر ۳/۳۳) است. همچنین بر اساس ضریب تغییرات محاسبه‌شده شاخص مردم و روابط اجتماعی دارای کمترین پراکندگی و اختلاف و شاخص بهداشت محیطی با ضریب تغییرات برابر ۰/۳۹ دارای بیشترین پراکندگی و اختلاف می‌باشد.

جدول شماره ۵. وضعیت شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی در محدوده مورد مطالعه

شاخص عمده	نماگر	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
فضای سبز		۲/۱۹	۱/۱۴	۰/۵۲
	خدمات تجاری و مورد نیاز روزمره	۲/۷۱	۱/۰۷	۰/۳۹
خدمات آموزشی (مهدکودک، دبستان، مدرسه راهنمایی و ...)		۲/۷۷	۱/۰۴	۰/۳۸
	خدمات درمانی (خانه بهداشت، پزشک و ...)	۲/۷۹	۱/۱۶	۰/۴۲
خدمات تفریحی و گذران اوقات فراغت (کتابخانه، پارک و ...)		۱/۹۲	۱/۱	۰/۵۷
	خدمات حمل‌ونقل عمومی و سهولت در رفت‌وآمد	۲/۶	۱/۰۸	۰/۴۲
اماکن مذهبی (مسجد و حسینیه)		۳/۰۱	۱/۰۱	۰/۳۴
	خدمات ورزشی (سالن و زمین)	۲/۱	۱/۱۳	۰/۵۴
خدمات عمومی (پمپ‌بنزین، آتش‌نشانی و ...)		۱/۷۷	۱/۱۴	۰/۶۴
	بانک و عابر بانک	۲/۳	۱/۱۲	۰/۴۹
خدمات ارتباطی (پست‌بانک، مخابرات)		۲/۷۶	۱/۱۲	۰/۴۱
	کل	۲/۴۵	۰/۷۶	۰/۳۱

۰/۳	۱/۱	۳/۶	داشتن خاطرات خوب از روستا	مردم و روابط اجتماعی
۰/۳۲	۱/۱	۳/۴۶	تعامل و ارتباط با همسایگان	
۰/۳۰	۱/۰۱	۳/۴۶	زندگی مسالمت‌آمیز مردم روستا	
۰/۳۲	۱/۱۱	۳/۴۴	تراکم جمعیت	
۰/۳۴	۱/۰۶	۳/۱۵	تمایل کمک به همسایگان	
۰/۳۲	۱/۰۵	۳/۳۲	اعتماد روستائیان به یکدیگر	
۰/۳۲	۱/۰۳	۳/۲۴	همکاری مردم با دهیاری و شورا	
۰/۳	۱/۰۴	۳/۴۳	دل‌بستگی و تعلق به روستا	
۰/۳	۰/۹۸	۳/۲۵	احساس مسئولیت	
۰/۳۷	۱/۰۹	۲/۹۸	مشارکت در امور اجتماعی	
۰/۲۴	۰/۸۱	۳/۳۳	کل	
۰/۳۸	۱/۱۷	۳/۰۳	نشاط در روستا	آیند و آرامش
۰/۳۶	۱/۱۷	۳/۳۱	احساس آرامش در روستا	
۰/۳۵	۱/۱	۳/۱۵	امنیت (روز و شب)	
۰/۴۴	۰/۹۸	۲/۲۱	جرم و جنایت	
۰/۳۶	۱/۰۵	۲/۹۴	ازدحام و شلوغی	
۰/۳۵	۱/۱	۳/۱۲	دلپذیری مکان	
۰/۲۶	۰/۷۷	۲/۹۶	کل	
۰/۳۸	۱/۲۶	۱/۳۱	فاصله تا شهر	کالبدی و معماری
۰/۴۵	۱/۱	۲/۴۴	جدول و کانال‌کشی	
۰/۴۵	۱/۰۴	۲/۳	کیفیت پیاده راه‌ها	
۰/۴۷	۱/۰۸	۲/۳۱	زیبایی و طراحی معابر	
۰/۴۸	۱/۰۵	۲/۲۲	جانمایی مناسب مبلمان روستایی (باچه تلفن، سطل زباله و ...)	
۰/۴۳	۱/۱	۲/۵۶	ایمنی مرتبط با تردد وسایل نقلیه	
۰/۳۸	۱/۰۲	۲/۷۱	زیبایی ساختمان و بناها	
۰/۴۱	۱/۰۹	۲/۶۷	رضایت از تراکم ساختمانی	
۰/۴۴	۱/۱۳	۲/۵۶	وضعیت آسفالت معابر	
۰/۴۸	۱/۱۸	۲/۴۵	روشنایی معابر	
۰/۴۴	۱/۱	۲/۵	عرض معابر	
۰/۴۳	۱/۰۸	۲/۵۳	هماهنگی ساخت‌وساز	
۰/۵۳	۱/۰۷	۲/۰۳	نصب تابلوهای راهنمایی و رانندگی و علائم ایمنی	
۰/۳۳	۰/۸۲	۲/۵۱	کل	
۰/۳۵	۱/۱۲	۳/۲	سن واحد مسکونی	
۰/۳۴	۱/۱۱	۳/۲۶	ایده‌آل بودن واحد مسکونی	
۰/۳۲	۱/۰۷	۳/۴	استحکام واحد مسکونی	
۰/۳۴	۱/۱۳	۳/۳۲	مساحت واحد مسکونی	
۰/۲۹	۱/۰۲	۳/۵۶	امکانات و تسهیلات مسکن (سرویس بهداشتی، آشپزخانه، حمام و...)	فضای و آسایش مسکونی
۰/۳۴	۱/۱۱	۳/۲۸	تعداد اتاق	
۰/۳۵	۱/۰۸	۳/۱۳	زیبایی منظره و طراحی مسکن	
۰/۳۲	۱/۰۴	۳/۲۴	هزینه نگهداری واحد مسکونی	
۰/۳۴	۱/۰۹	۳/۲۵	کیفیت سیستم سرمایشی و گرمایشی واحد مسکونی	
۰/۳۳	۱/۰۷	۳/۲۳	نورگیری واحد مسکونی	
۰/۳۷	۱/۱۵	۳/۰۷	فضای انباری واحد مسکونی	
۰/۳۳	۱/۰۳	۳/۱۵	هزینه گرمایشی، آب و برق واحد مسکونی	
۰/۲۷	۰/۸۹	۳/۲۶	کل	
۰/۴۴	۱/۲۵	۲/۸۱	جمع‌آوری روزانه و دفن زباله	بهداشت (سلامت) محیطی
۰/۵۵	۱/۳۴	۲/۴۵	جمع‌آوری آب‌های سطحی	
۰/۴۸	۱/۲۶	۲/۶۱	زیباسازی شهر توسط مدیریت محلی	
۰/۵۴	۱/۲۴	۲/۳۱	نبود بوهای بد و نامطلوب زباله و بوی رواناب و فاضلاب	
۰/۵	۱/۲۵	۲/۵	نظافت و پاکیزگی روستا	
۰/۳۶	۱/۰۱	۲/۸	آلودگی هوا	

آلودگی صوتی	۲/۷۵	۱/۱۱	۰/۴۱
تمیزی معابر و اماکن عمومی	۲/۵۹	۱/۱۶	۰/۴۵
جمع‌آوری فضولات دامی	۲/۴۵	۱/۳	۰/۵۳
ساماندهی فاضلاب خانگی	۲/۳۷	۱/۲۸	۰/۵۶
کل	۲/۵۵	۱	۰/۳۹

ارزیابی وضعیت کیفیت محیط سکونت روستاهای واقع در دهستان مورد مطالعه با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که جز در شاخص مردم و روابط اجتماعی و نیز شاخص فضای واحد مسکونی که میانگین قابل مشاهده بالاتر از حد متوسط محاسبه شده، در سایر شاخص‌های عمده مقدار میانگین مشاهده شده کمتر از حد متوسط می‌باشد. با توجه به آماره T که بیانگر انحراف از حد متوسط است، ملاحظه می‌شود که در بین ۶ شاخص مورد مطالعه، شاخص برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات وضعیت نامطلوب‌تری دارد. همچنین مقدار سطح معناداری محاسبه شده جز در شاخص امنیت و آرامش که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است در سایر شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۵ و از لحاظ آماری مورد تأیید است. در مجموع با توجه به میانگین مشاهده شده برابر با ۱۷۵/۲۲ و میانگین قابل انتظار برابر ۱۸۳ و سطح معناداری محاسبه شده کمتر از ۰/۰۵ ملاحظه می‌شود که کیفیت محیط سکونت در محدوده مطالعاتی پژوهش پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد (جدول ۶).

جدول شماره ۶. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت کیفیت محیط سکونت

شاخص عمده	حد متوسط	میانگین	آماره T	سطح معناداری	اختلاف از میانگین
برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	۳۳	۲۶/۹۳	-۱۰/۱۵۷	۰/۰۰۱	-۶/۰۶
مردم و روابط اجتماعی	۳۰	۳۳/۳۲	۵/۷۵	۰/۰۰۱	۳/۳۲
امنیت و آرامش	۱۸	۱۷/۷۵	-۰/۷۴۸	۰/۴۵۵	-۰/۲۵
کالبد و معماری	۳۹	۳۲/۵۸	-۸/۴۲	۰/۰۰۱	-۶/۴۲
فضای واحد مسکونی	۳۶	۳۶/۰۹	۴/۰۳۴	۰/۰۰۱	۳/۰۹
بهداشت (سلامت) محیطی	۳۰	۲۵/۵۲	-۶/۲۶۵	۰/۰۰۱	-۴/۴۷۶
کل	۱۸۳	۱۷۵/۲۲	-۲/۴۹	۰/۰۱۳	-۷/۷۸

- نتایج جدول ۷، بررسی روابط بین شاخص‌های عمده کیفیت محیط سکونت در پژوهش حاضر نشان از آن دارد که با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و مقدار ضریب همبستگی محاسبه شده، بین همه شاخص‌های مورد مطالعه رابطه مستقیم معنادار آماری وجود دارد که بیشترین ضریب همبستگی (برابر ۰/۷۱۱) متعلق به دو شاخص کالبد - معماری و بهداشت محیطی و کمترین مقدار همبستگی (برابر ۰/۵۴۰) مربوط به شاخص‌های بهداشت محیطی و امنیت - آرامش می‌باشد.

جدول شماره ۷. همبستگی بین شاخص‌های کیفیت محیط سکونت

شاخص عمده	ارزش‌ها	برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	مردم و روابط اجتماعی	امنیت و آرامش	کالبد و معماری	فضای واحد مسکونی	بهداشت (سلامت) محیطی
برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	ضریب همبستگی	۱	۰/۶۱۲	۰/۵۵۱	۰/۶۷۳	۰/۵۸۰	۰/۶۲۳
مردم و روابط اجتماعی	ضریب همبستگی	۰/۶۱۲	۱	۰/۶۷۵	۰/۶۱۹	۰/۶۰۶	۰/۶۱۱
امنیت و آرامش	ضریب همبستگی	۰/۵۵۱	۰/۶۷۵	۱	۰/۶۰۸	۰/۶۱۶	۰/۵۴۰

سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
ضریب همبستگی	۰/۶۷۳	۰/۶۱۹	۰/۶۰۸	۱	۰/۶۴۶
کالبد و معماری					
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
ضریب همبستگی	۰/۵۸۰	۰/۶۰۶	۰/۶۱۶	۰/۶۴۶	۱
فضای واحد مسکونی					
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
ضریب همبستگی	۰/۶۲۳	۰/۶۱۱	۰/۵۴۰	۰/۷۱۱	۰/۶۰۸
بهداشت (سلامت) محیطی					
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱

بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای (سن، تحصیلات، مدت سکونت، رضایت از درآمد و هزینه زندگی و رضایت از شغل) با ارزیابی از کیفیت محیط سکونتی بیانگر آن است که هر چهار متغیر مذکور رابطه مستقیم و معنادار آماری ($p < 0.05$) با ارزیابی ساکنان روستایی از کیفیت محیط سکونتی دارند. به عبارتی با افزایش سن، میزان تحصیلات، مدت سکونت و رضایتمندی بیشتر از درآمد و هزینه زندگی و شغل، ارزیابی از کیفیت محیط سکونتی مطلوب‌تر می‌باشد. قابل ذکر است که بیشترین مقدار ضریب همبستگی متعلق به رضایت از شغل است (جدول ۸).

در همین ارتباط به منظور تعیین میزان تأثیر هر یک از متغیرهای زمینه‌ای (مستقل) بر ارزیابی ساکنان محلی از کیفیت محیط سکونتی (متغیر وابسته) با استفاده از رگرسیون (روش گام‌به‌گام) مورد آزمون قرار گرفت. نتایج (جدول ۹) نشان می‌دهد که چهار متغیر رضایت شغلی، درآمد و هزینه زندگی، سن و نیز تحصیلات تأثیر معنادار آماری بر متغیر وابسته دارند و بیشترین تأثیر متعلق به متغیر رضایت شغلی با مقدار بتا برابر با ۰/۳۷۲ می‌باشد. در مجموع متغیرهای مذکور ۳۸/۲ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید.

جدول شماره ۸. همبستگی متغیرهای زمینه‌ای با کیفیت محیط سکونتی

متغیر	ارزش‌ها	کیفیت محیط سکونتی
سن	ضریب همبستگی	۰/۱۷۶
	سطح معناداری	۰/۰۱۴
مدت سکونت	ضریب همبستگی	۰/۱۷۲
	سطح معناداری	۰/۰۱۶
تحصیلات	ضریب همبستگی	۰/۱۱۲
	سطح معناداری	۰/۰۳۴
رضایت از درآمد و هزینه زندگی	ضریب همبستگی	۰/۳۳۱
	سطح معناداری	۰/۰۰۱
رضایت از شغل	ضریب همبستگی	۰/۳۵۸
	سطح معناداری	۰/۰۰۱

جدول شماره ۹. تأثیر متغیرهای مستقل بر کیفیت محیط سکونتی

مدل	B	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد		t	sig
			beta	ضرایب استاندارد		
ضریب ثابت	۰/۶۲۴	۰/۲۵۳				
رضایت شغلی	۰/۲۱۲	۰/۰۴۲	۰/۳۷۲		۵/۰۱	۰/۰۰۱
تحصیلات	۰/۱۵۸	۰/۰۳۳	۰/۳۲۰		۴/۸۷	۰/۰۰۱
سن	۰/۰۱۷	۰/۰۰۴	۰/۳۱۲		۴/۶۹	۰/۰۰۱
رضایت از درآمد و هزینه زندگی	۰/۱۵۷	۰/۰۶۲	۰/۱۸۹		۲/۵۶	۰/۰۰۱

- بررسی دیدگاه پاسخگویان در ارتباط با نماگرهای تعلق مکانی نشان می‌دهد از نظر ۴۹/۷ درصد پاسخگویان جذابیت روستا در سطح زیاد و خیلی زیاد، ۶۰ درصد تمایل زیاد و خیلی زیاد به ماندگاری و سکونت در روستاها داشته‌اند و ۵۴/۸

درصد در طیف زیاد و خیلی زیاد تمایل به سرمایه‌گذاری در روستاها و نهایتاً ۶۵/۷ درصد به میزان تعلق و وابستگی به روستا در سطح زیاد و خیلی زیاد پاسخ داده‌اند. درمجموع میانگین شاخص تعلق مکانی برابر ۴/۴۶ و برای چهار نماگر به ترتیب برابر ۳/۳۱، ۳/۴۸، ۳/۴۳ و ۳/۶۴ محاسبه شده است (جدول ۱۰).

- بررسی رابطه کیفیت محیط سکونت با مؤلفه تعلق مکانی بیانگر وجود رابطه مستقیم معنادار آماری با ضریب همبستگی برابر ۰/۶۷۲ بین دو مؤلفه مذکور می‌باشد. به عبارتی افرادی که رضایت بیشتری از کیفیت محیط سکونت داشته تعلق مکانی بیشتری به روستاها دارند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بین هر ۶ شاخص مورد مطالعه با مؤلفه تعلق مکانی همبستگی معناداری وجود دارد که بیشترین مقدار همبستگی مربوط به شاخص امنیت و آرامش می‌باشد (جدول ۱۱).

جدول شماره ۱۰. فراوانی و درصد نماگرهای مؤلفه تعلق مکانی

نماگر	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
میزان ادراک جذابیت روستا	۷/۲	۲۰	۲۳/۱	۳۳/۸	۱۵/۹	۳/۳۱	۱/۱۷
تمایل شما به ماندگاری و سکونت در این روستا	۵/۱	۲۴/۱	۱۰/۸	۳۷/۹	۲۲/۱	۳/۴۸	۱/۳
تمایل به سرمایه‌گذاری در روستا	۴/۱	۲۴/۶	۱۶/۴	۳۳/۸	۲۱	۳/۴۳	۱/۱۹
میزان تعلق و وابستگی به روستا	۴/۶	۱۴/۴	۱۵/۴	۴۳/۶	۲۲/۱	۳/۶۴	۱۱/۱
میانگین							۴/۴۶

جدول شماره ۱۱. رابطه تعلق مکانی و کیفیت محیط سکونت

ارزش‌ها	برخورداوری و دسترسی به خدمات و تسهیلات	مردم و روابط اجتماعی	امنیت و آرامش	کالبد و معماری	فضای واحد مسکونی	بهداشت محیطی	کیفیت محیط سکونت
ضریب همبستگی	۰/۴۵۷	۰/۶۸۳	۰/۷۳۲	۰/۵۲۵	۰/۵۹۵	۰/۴۴۸	۰/۶۷۲
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱

همه شاخص‌های کیفیت محیط سکونت به یک اندازه بر مؤلفه تعلق مکانی تأثیرگذار نیستند. بر همین اساس با استفاده از روش رگرسیون (گام‌به‌گام) میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها بر متغیر وابسته اقدام شد. نتایج به دست آمده با توجه به مقدار $p \text{ value} < 0.05$ ، در این پژوهش نشان می‌دهد تنها سه شاخص امنیت و آرامش، مردم و روابط اجتماعی و نیز شاخص فضای واحد مسکونی بر تعلق مکانی تأثیر دارند و سهم شاخص امنیت و آرامش بیشتر از دو شاخص دیگر است. درمجموع شاخص‌های کیفیت محیطی ۶۱/۳ درصد تغییرات تعلق مکانی را تبیین می‌نماید (جدول ۱۲).

جدول شماره ۱۲. تأثیر شاخص‌های کیفیت محیط سکونت بر تعلق مکانی

مدل	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد		t	sig
	B	خطای استاندارد	beta			
مرحله اول	ضریب ثابت	۲/۵۲۹	۰/۸۰۴			
	امنیت و آرامش	۰/۶۳۸	۰/۰۴۴	۰/۷۲۳	۱۴/۵۴۸	۰/۰۰۱
	ضریب ثابت	۰/۳۰۸	۰/۸۳۹			
مرحله دوم	امنیت و آرامش	۰/۴۲۴	۰/۰۵۵	۰/۴۸۰	۷/۷	۰/۰۰۱
	مردم و روابط اجتماعی	۰/۱۸۱	۰/۰۳۱	۰/۳۵۹	۵/۷۶۱	۰/۰۰۱
مرحله سوم	ضریب ثابت	۰/۲۵۱	۰/۸۴۰			

امنیت و آرامش	۰/۳۶۱	۰/۰۵۸	۰/۴۰۹	۶/۲۷۳	۰/۰۰۱
مردم و روابط اجتماعی	۰/۱۴۸	۰/۰۳۲	۰/۲۹۴	۴/۵۵۵	۰/۰۰۱
فضای واحد مسکونی	۰/۰۷۱	۰/۰۲۳	۰/۱۸۷	۳/۰۸۸	۰/۰۰۲

نتیجه‌گیری

کیفیت محیط سکونتی ازجمله مؤلفه‌های مهم در فرآیند توسعه پایدار روستایی به شمار می‌آید و امروزه موردتوجه زیاد محققان حوزه برنامه‌ریزی توسعه روستایی قرار دارد. کیفیت محیط سکونتی مطلوب پیامدهای مثبت مؤثری را می‌تواند برای سکونتگاه‌های روستایی به همراه داشته باشد. در این پژوهش ضمن مستندسازی شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی به ارزیابی کیفیت محیط سکونتی نواحی روستایی دهستان قره‌باغ واقع در شهرستان شیراز اقدام گردید. نتایج مربوط به مستند و بومی‌سازی شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت محیط سکونتی بر اساس ادبیات موضوع و با بهره‌مندی از دیدگاه اساتید دانشگاهی و پژوهشگران مطالعات روستایی نشان داد که ۶۲ نماگر در قالب ۶ شاخص عمده شامل برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات، مردم و روابط اجتماعی، امنیت و آرامش، کالبد و معماری، فضای واحد مسکونی و بهداشت (سلامت) محیطی مورد تأیید است. در خصوص وضعیت کیفیت محیط سکونتی در روستاهای دهستان مورد مطالعه نتایج پژوهش نشان داد جز در دو شاخص مردم - روابط اجتماعی و فضای واحد مسکونی سایر شاخص‌ها در وضعیت نامطلوب و پایین‌تر از حد متوسط قرار دارند و در مجموع محدوده مورد مطالعه از لحاظ شاخص‌های کیفیت محیط سکونتی پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد که با نتایج مطالعات علیزاده و علی زاده، ۱۳۹۲؛ قادرمرزی و همکاران ۱۳۹۲؛ پژوهش دهقانی، ۱۳۹۸؛ همسویی دارد. همچنین نتایج نشان داد بین شاخص‌های عمده کیفیت محیط سکونتی در محدوده مورد مطالعه رابطه مستقیم و معنادار آماری وجود دارد.

از دیگر نتایج پژوهش وجود رابطه معنادار آماری بین سن، رضایت از درآمد، تحصیلات و مدت اقامت با ارزیابی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی بود به عبارتی افرادی که سن، درآمد، مدت اقامت و تحصیلات بالاتری دارند نسبت به افرادی که از لحاظ متغیرهای مذکور در سطح پایین‌تری قرار دارند کیفیت محیط سکونتی را مطلوب‌تر ارزیابی نموده‌اند. در همین رابطه نتایج رگرسیون بیانگر تأثیر معنادار متغیرهای زمینه‌ای رضایت از شغل، درآمد، سن و تحصیلات بر ارزیابی ساکنین از کیفیت محیط سکونتی نواحی روستایی بود که همسو با نتایج پژوهش هسان، ۲۰۰۳؛ هوانگ و دیو، ۲۰۱۵؛ لین و لی، ۲۰۱۷؛ خاتون‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۰؛ دهقانی، ۱۳۹۸ است. ازجمله اهداف پژوهش، تبیین تأثیر کیفیت محیط سکونتی بر مؤلفه تعلق مکانی بود که در این خصوص نتایج حاصله از رگرسیون نشان داد از مجموع ۶ شاخص عمده کیفیت محیط سکونتی سه شاخص امنیت و آرامش، مردم و روابط اجتماعی و نیز شاخص فضای واحد مسکونی بر مؤلفه تعلق مکانی مؤثر می‌باشد که بیشترین تأثیرگذاری مربوط به شاخص امنیت و آرامش بود. در پایان با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در راستای ارتقاء کیفیت محیط سکونتی در محدوده مورد مطالعه پیشنهادها به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱) ارتقا وضعیت امکانات و خدمات در نواحی روستایی: بررسی‌ها نشان داد در بین ۶ شاخص مورد مطالعه، شاخص برخورداری و دسترسی به خدمات و تسهیلات وضعیت نامطلوب‌تری دارد؛ ۲) ارتقاء وضعیت بهداشت محیطی در نواحی روستایی با اقداماتی همچون برنامه‌ریزی مناسب‌تر در جمع‌آوری و دفن زباله و برنامه‌ریزی در راستای دفع آب‌های سطحی و رواناب‌ها؛ ۳) توجه به ارتقاء ویژگی‌های کمی و کیفی مسکن روستایی؛ ۴) نظارت بر ساخت‌وسازها در نواحی روستایی؛ ۵) توجه به مشارکت‌های مردمی در تهیه و تدوین طرح‌های عمرانی - کالبدی که نقش مؤثری می‌تواند بر ارتقاء کیفیت محیط سکونتی داشته باشند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- 1) Abdul Mohit, M., Ibrahim, M., & Rashid, Y. R., 2010, Assessment of Residential Satisfaction in Newly designed Public Low-cost Housing in Kuala Lumpur, Malaysia, *Habitat International*, 34, 18-27.
- 2) Abdul Mohit, M., & Azim, M., 2012. Assessment of Residential Satisfaction with Public Housing in Hulhumale, Maldives, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 50, 756-770.
- 3) Akbarian ronizi, S.R., & Shaykh Baygloo, R., 2015, Assessment of Environment quality of Villages' tourism Case: Asara County, *Journal of rural research*, 6(2), 433-457.
- 4) Alizadeh, T. Alizadeh, J. (2014), The evaluation of quality of living environment in rural areas from their residents' view (Case study: The rural areas of Aslanduz in Ardebil province), *Housing And Rural Environment*, Issue, 144, 59-74.
- 5) Allahyari asli ardeh, S.H., Jafari Mehrabadi, M., & Shokrgozar, A. (2017). Assessment of Residential Environment quality in Urban Neighborhoods (Case Study: Neighborhoods of Khorramshahr and Ziabari of Rasht), *Geography and urban Planning Research*, 5(1), 107-127.
- 6) Amole, D., 2009, Residential satisfaction in students' housing. *Journal of Environmental Psychology*, 29(1), 76-85.
- 7) Aulia, D. & Ismail, A. M., 2013, Residential satisfaction of middle income population: Medan city. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 105, 674-683.
- 8) Banzhaf, E., de la Barrera, F., Kindler, A., Reyes-Paecke, S., Schlink, U., Welz, J., & Kabisch, S., 2014, A conceptual framework for integrated analysis of environmental quality and quality of life. *Ecological Indicators*, 45, 664-668.
- 9) Barati, N., & Kakavand, E., 2013, Comparative Evaluation of the Environmental Quality of Residential Place with an Emphasis on Citizens' Image (Case Study: Qazvin City), *HONAR-HA-YE-ZIBA*, 13(3), 25-32.
- 10) Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P., 1999, Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of environmental psychology*, 19(4), 331-352.
- 11) Bonaiuto, M., & Fornara, F., 2017, Residential satisfaction and perceived urban quality. *Encyclopedia of applied psychology*, 3, 267-272.
- 12) Bonaiuto, M., Fornara, F., & Bonnes, M., 2003, Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 41-52.
- 13) Bonaiuto, M., Fornara, F., & Bonnes, M., 2006, Perceived residential environment quality in middle-and low-extension Italian cities. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*, 56(1), 23-34.
- 14) Cao, X. J., & Wang, D., 2016, Environmental correlates of residential satisfaction: An exploration of mismatched neighborhood characteristics in the Twin Cities. *Landscape and Urban Planning*, 150, 26-35.
- 15) Chiarazzo, V., Coppola, P., Dell'Olio, L., Ibeas, A., & Ottomanelli, M., 2014, The effects of environmental quality on residential choice location. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 162, 178-187.

- 16) Dadashpour, H. & Roshani, S. (1392). Evaluating interactions between person and life environment in new quarters using assessment of objective and subjective quality, Urban studies, No. 6, Pp. 3-15.
- 17) Dehghani, A. (2019), Analyzing Components Affecting of Nomadic Villagers' Settlement Satisfaction with Quality of Residential Environment (Case Study: Settlement Regions of Dasht Bakan), Islamic Azad university scientific journal Databse, 4(1), 163-176.
- 18) Ghadermarzi, H.; Zaremamaghani, B.; Ziari, K. (2013), The Assessment of Quality of Annexed Villages Environment in Sanandaj, case: Hasanabad & Nisar, Journal Economy of space and Rural Development, 2(5), 39-56.
- 19) Ha, M., & Weber, M. J., 1994, Residential quality and satisfaction: Toward developing residential quality indexes. Home economics research journal, 22(3), 296-308.
- 20) Hanák, T., Marović, I., & Aigel, P., 2015, Perception of Residential Environment in Cities: A Comparative Study. Procedia Engineering, 117, 500-506.
- 21) Hanák, T., Marović, I., & Aigel, P., 2015, Perception of residential environment in cities: a comparative study. Procedia engineering, 117, 495-501.
- 22) Harang, M., 2003, The Improvement of Quality of Life in Residential Areas, 1-10.
- 23) Huang, Z., & Du, X., 2015, Assessment and determinants of residential satisfaction with public housing in Hangzhou, China. Habitat International, 47, 218-230.
- 24) Huang, Z., Du, X., & Yu, X., 2015, Home ownership and residential satisfaction: Evidence from Hangzhou, China. Habitat International, 49, 74-83.
- 25) Ibem, E. O., & Aduwo, E. B., 2013, Assessment of residential satisfaction in public housing in Ogun State, Nigeria. Habitat International, 40, 163-175.
- 26) Ismail, F., Jabar, I. L., Janipha, N. A. I., & Razali, R., 2015, Measuring the Quality of Life in Low Cost Residential Environment. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 168, 270-279.
- 27) Ismail, F., Jabar, I. L., Janipha, N. A. I., & Razali, R., 2015, Measuring the quality of life in low cost residential environment. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 168, 270-279.
- 28) Jiboye, D. A., 2010, "Evaluating the pattern of residential quality in Nigeria: the case of Osogbo Township". Facta universitatis-series: Architecture and Civil Engineering, 8(3): 307-316.
- 29) Kakavand, E.; Barati,.; Aminzadeh, B. (2012), Comparative Evaluation of the Image Quality of Urban Citizens and Urban Development (Case Study: Old Texture of Qazvin), Journal of Garden Landscape, 25, 112-101.
- 30) Kesalkheh, S., & Dadashpoor, H., 2012, Assessment residential environmental quality of traditional and new neighborhoods, in a rapid grown city, Tehran. In New and traditional residential environments, 48th ISOCARP Congress (pp. 1-11).
- 31) Khaton abadi, A., Saberi, Z., Ebrahimi, M.S. (2011) The Level of Residential Satisfaction with Residential Environmental Quality: A Case Study of Ashegh Abad Village Town, Village and Development, 14(1), 83-99.
- 32) Kytä, M., Kahila, M., & Broberg, A., 2011, Perceived environmental quality as an input to urban infill policy-making. Urban Design International, 16(1), 19-35.
- 33) Lang. J (2002) Creating Architectural Theory, Translated A.R. Einifar University of Tehran Publication, Tehran
- 34) Lin, S., and Li, Z., 2017, Residential satisfaction of migrants in Wenzhou, an 'ordinary city' of China. Habitat International, 66, 76-85.
- 35) Maleki, L. and Habibi, M. (1390), Evaluating environment quality in urban quarters, case study: the quarter of Chizar, Journal of architecture and urban planning, 7, 113-127.
- 36) Mao, Y., Fornara, F., Manca, S., Bonnes, M., & Bonaiuto, M., 2015, Perceived Residential

- Environment Quality Indicators and neighborhood attachment: A confirmation study on a Chinese sample in Chongqing. *PsyCh journal*, 4(3), 123-137.
- 37) Marans, R. W., 1976, Perceived quality of residential environments. In *Perceiving environmental quality* (pp. 123-147). Springer US.
 - 38) Mohammadi, M. & Izadi, A. (2014) Analyze quality of residential environment in the Esfahan city Neighborhood Vision of urban managers, *Journal of spatial planning*, 4(3), 113-127.
 - 39) Mohit, M. A., and Azim, M., 2012, Assessment of residential satisfaction with public housing in Hulhumale', Maldives. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 50, 756-770.
 - 40) Nemati, R., Pourtaheri, M., & Eftekhari, A. (2020) Assessment of the Desirability Levels of Environmental Health in Rural Areas: A Case Study of Lorestan Province Villages, *Journal of rural research*, 11(1), 106-123.
 - 41) Pourahmad, A., Farhudy, R., Habibi, K., & Keshavarz, M. (2011). Analysis the Role of Residential Environment Quality in Spatial Movement of Intra-urban Population, (Case Study: The Old Texture of Khorramabad), *Human Geography Research*, 43(75), 17-36.
 - 42) Rafieian, M., Asgarizadeh, Z., & Amin Salehi, F. (2015). Comparative Analysis and Quality Assessment of Urban Residential Environment in Navab and Ekbatan Neighborhoods Using HMR and EFA Methods, *Journal of Environmental Science and Technology*, 16(1), 247-260.
 - 43) Rafieian, M., Masoudi Rad, M., Rezaiee, M., & Masoudi Rad, M. (2014). The Evaluation of inhabitants' Satisfaction about the Residential Quality of the Mehr Housing, Case Study: Zahedan City, *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 4(12), 135-150.
 - 44) Rafieyan, M.; Moloodi, J.; Pourtaheri, M. (2011), Assesment of the Urban Environmental Quality in New towns (Case study: Hashtgerd New town), *The Journal of Spatial Planning*, 3, 19-38.
 - 45) Rahnamaei, M.T., & Shah Hosseyni, P. (2008). *Process of Urban Planning in Iran*, Publication SAMT.
 - 46) Rehndanz, K., & Maddison, D., 2008, Local environmental quality and life-satisfaction in Germany. *Ecological economics*, 64(4), 787-797.
 - 47) Rezvani, M.R., Faraji, H., Darban astaneh, A., & Harimi, S.H., 2017, Identification and Validation of Effective Indicators and Factors of Environmental Quality in Branding of Rural Tourism Destinations Using Thematic analysis Method (Case: Ethno-cultural Region of Oramanat in Kurdistan and Kermanshah Provinces), *Journal of rural research*, 8(2), 318-345.
 - 48) Rezvani, M.R., Faraji, H., Darban astaneh, A., & Harimi, S.H., 2018, Analysis of Factors of Environmental Quality Effective in Branding Rural Tourism Destinations (Case Study: Ethno-Cultural Region of Avramanat in Provinces of Kurdistan and Kermanshah), *Tourism planning and Development*, 6(23), 105-136.
 - 49) Shieh, E., Sharifi, A., & Rafieian, M., 2011, Identification of factors that assure quality of residential environments, using environmental assessment indices: a comparative study of Two of Tehran's neighborhoods (Zafaranieh & Khaniabad). *Iran University of Science & Technology*, 21(2), 119-132.
 - 50) Sojasi Qidari, H., & Sadeghloo, T. (2016) Analyzing the Role of Environmental Quality in Tourist Attraction to Rural Touristic Destinations (Case Study: Touristic Rural of Small lavasan Rural District, *Geography Researches*, 31 (2), 32-49.
 - 51) Tu, K. J., & Lin, L. T., 2008, Evaluative structure of perceived residential environment quality in high-density and mixed-use urban settings: An exploratory study on Taipei City. *Landscape and Urban Planning*, 87(3), 157-171.
 - 52) Williams, D. R., & Collins, C., 2001, Racial residential segregation: a fundamental cause of racial disparities in health. *Public health reports*, 116(5), 404.